

Hovedvægten i *Frankreich in Hitlers Europa* ligger i årene indtil totalbesættelsen i november 1942, hvorefter en egentlig konstruktiv forhandlingspolitik ophørte. Bogen havde utvivlsomt vundet i klarhed og perspektiv, om Jäckel havde sluttet her. Nu får vi på de sidste 100 sider en række løst sammenhængende afsnit omhandler dag-til-dag-politikken under invasionstruslen fra vest, men uden dybde og større politisk relevans. Et sidste kapitel behandler den franske spøgelsesregerings ophold i eksilet på Schloss Sigmaringen i Schwaben og fascisternes sluttelige magtovertagelse under Doriot og Brinon.

Våbenstilstanden i juni 1940 blev sluttet mellem den franske og den tyske overkommando, hvorved det blev militæret der kom til at varetage dens udførelse og fortolkning i praksis. Til dette formål nedsattes våbenstilstandskommissionen i Wiesbaden, der i den første tid fik en fremtrædende plads i det tyske okkupationsstyre. Hermann Böhme, forfatteren til *Der deutsch-französische Waffenstillstand im Zweiten Weltkrieg*, deltog som oberstløjtnant i våbenhvileforhandlingerne og var indtil 1943 stabschef i kommissionen, hvilket naturligvis giver ham ganske særlige forudsætninger for at skrive dens historie. Desværre holder han sig ikke hertil, men har valgt at give en omfattende beskrivelse af hele den tyske Frankrigspolitik indtil vendepunktet i begyndelsen af juli 1940 med Churchills angreb på den franske flåde i Mers-el-Kebir. Det er blevet til en bred og detaljeret fremstilling, hvor forfatteren også vover sig ind på indrefranske forhold og i det hele uden større originalitet træder manganen sti, der allerede er trampet godt til af tidligere forskere. (Man noterer sig i denne forbindelse at Jäckels og Böhmes arbejder ikke er synkroniseret, til trods for at de kommer på samme forlag og i samme år; ja, de nævner endog ikke hinandens bøger i hverken forord eller litteraturliste). Værdifuld er i Böhmes bog redegørelsen for våbenstilstandsforhandlingerne og den afsluttende, kompetente analyse af selve traktaten. For et ikke-franskkyndigt publikum turde også gennemgangen af den interne franske debat for eller imod våbenhvilen være af interesse. Selv bedømmer han våbenstilstanden positivt, men understreger dens skæbnesvangre virkninger for neutraliseringen af fransk Nordafrika. Spørgsmålet om det i sommeren 1940 havde været muligt for tyskerne at føre krigen over Gibraltarstrædet og slå franskmændene i Marokko, besvarer Böhme med et ja; men han understreger samtidig at den strategiske konception manglede herfor. Bogens bedste afsnit er den grundige gennemgang af det tyske forvaltningsapparat i Frankrig, suppleret med beskrivelsen af den franske og den italienske del af våbenstilstandskommissionen. Her kommer Böhmes kvalifikationer som medlevende person til deres fulde ret.

HANS KIRCHHOFF

GERRIT VAN ROON: *Neuordnung im Widerstand. Der Kreisauer Kreis innerhalb der deutschen Widerstandsbewegung*. München, R. Oldenbourg Verlag, 1967. xii+652 s. Ill. DM 52,-.

Bogen om den såkaldte Kreisauer-kreds, en af de væsentligste grupperinger i den tyske modstandsbevægelse mod nazismen under Den anden Verdenskrig, er en hollandsk historikers disputats. Den er et solidt og grundigt værk, bag hvilket der ligger et enormt arbejde.

Kreisauer-kredsen grupperede sig omkring Helmuth James von Moltke og – i Roon's fremstilling tydeligt sekundær – Peter Yorck von Wartenburg. Begge var de fra grænselandet Schlesien, begge var de af gammel preussisk adel med fornemme aner, og begge havde en klar bevidsthed om, at »noblesse oblige«: Som adelige følte de sig forpligtede til at være »Führungselite«. Omkring dem samlede der sig en række meningsfæller i fastere eller løsere tilknytning. Deres antinazisme var en selvfølge. Derudover havde de for manges vedkommende været placeret i det statslige administrationsapparat, de var hovedsagelig i 30–40 års alderen, og de var så godt som alle praktiserende kristne, nogle af katolsk, andre af protestantisk observans. Nogle stykker var gejstlige. Til kredsen blev også knyttet nogle fremtrædende socialdemokrater.

Roon skildrer disse Kreisauere i 19 korte levnedsløb. Dette er nok bogens svageste afsnit. Man kan diskutere, om det er de rigtige 19, der er kommet med. Det var jo ikke en kreds med medlemskort og mødeprotokol, og et af de overlevende medlemmer, den senere forbundsdayspræsident Eugen Gerstenmaier, har i en kommentering af bogen (*Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 1967, s. 221–246) ytret sig kritisk og, som det synes, relevant herom. Derudover omtales alt for mange emnet uvedkommende ting i biografierne, og de har – måske uundgåeligt – fået et hagiografisk præg, som næppe til fulde kan have bund i virkeligheden. Biografien om Th. Steltzer, der efter krigen blev ministerpræsident i Slesvig-Holsten (s. 140), berører således overhovedet ikke hans spændte forhold til den danske bevægelse i Sydslesvig, hvad der nok må kaldes en mangel, når Roon i øvrigt omtaler de overlevendes efterkrigsvirke.

Før det biografiske afsnit giver Roon en redegørelse for kredsens »åndelige kilder«, hvor han opregner sådanne åndelige strømninger, som havde betydning for flere af dens medlemmer. Blandt disse nævner han den tyske »Jugendbewegung«, som vi herhjemme fik i vandrebevægelsens udvandede udgave, det fra Schlesien udgåede folkeoplysningsarbejde med sine frivillige arbejdslejre, den religiøse socialisme og den ungsocialistiske bevægelse. Disse unge akademikere, der blev grebet af sådanne strømninger, var de gode viljers mænd, og det slår en dansk læser, at det milieu, de færdedes i, og de forestillinger, de gjorde sig, mutatis mutandis herhjemme ville have gjort dem til rekrutteringsmateriale for Dansk Samling.

Kreisauer-kredsen etableredes i løbet af 1940–41, og dens lange række af små møder og sammenkomster mellem flere eller færre af de implicerede kulminerede med tre store møder på godset Kreisau i pinsen 1942, oktober 1942 og pinsen 1943. Målet var »den Nationalsozialismus innerlich zu überwinden, die geistige Grundlage zu schaffen, auf der das Zusammenleben des deutschen Volkes sich neu entwickeln und eine zukünftige Regierung aufbauen könne. Schliesslich gelte es, sich zum Einspringen bereit zu machen, wenn bei dem Zusammenbruch des Regimes ein Vakuum entstünde« (s. 220). På baggrund af en skildring af Kreisauerne forbindelse med andre tyske modstandsgrupper, først og fremmest kredsen omkring Goerdeler og den militære opposition, gør Roon rede for deres opfattelse med hensyn til kulturpolitik, statsform og statsopbygning, økonomisk politik, landbrugspolitik og udenrigspolitik, idet han slår fast, at de grundlæggende principper bag deres konkrete forestillinger og forslag var »Wiederherstellung der Menschenwürde, Wiederherstellung des Rechts, För-

derung einer verantwortlichen Freiheit, Entwicklung eines natürlichen Gemeinschaftsgefühls«. Forudsætningen herfor var »eine entschiedene Zuwendung zum Christentum« (s. 346). Det virker overbevisende, at Roon så kraftigt understreger Kreisauernes bundethed i den kristne frihed som udgangspunkt for al deres tænken og handlen. Men det er i øvrigt et spørgsmål, om ikke en kronologisk fremgangsmåde i denne del af fremstillingen havde været at foretrække frem for den saglige. Derved kunne Roon have givet læseren et bedre indtryk af de ændringer i kredsens politiske synspunkter, som fandt sted, og som måtte finde sted under indtryk af det fortsatte krigsforløb og ikke mindst af uafvendeligheden af den kendsgerning, at det vestallierede krav om betingelsesløs kapitulation var en *conditio sine qua non*.

Kredsen overlevede ikke krigen. Moltke selv arresteredes i januar 1944, næsten alle de øvrige i kølvandet på den 20. juli 1944. De fleste henrettedes. Deres arv til eftertiden blev ifølge Roon trefold. For det første bestræbte de sig på at slå bro over interne tyske skel mellem katolikker og protestanter, mellem det nationalt tænkende kirkefolk og de »vaterlandslosen Gesellen« og mellem arbejdere og arbejdsgivere; for det andet ville de som reaktion på nazismen lade den tyske suverænitæt gå op i et på føderalt småstatsgrundlag opbygget Europa og i stedet for den nazistiske autarkipolitik lægge hovedvægten på et internationalt og supranationalt økonomisk samarbejde; for det tredje ville de skabe et grundlag for en ny socialpolitisk struktur, hvis midtpunkt skulle være det enkelte menneske set som Guds skabning (s. 471f.).

Værdien af Roon's bog ligger ikke mindst i det »Dokumentenanhæng«, der afslutter den. Heri er optrykt en række af kredsens memoranda og principerklæringer og væsentlige dele af Moltkes korrespondance. En del af dette har tidligere været offentliggjort. Men det er Roon's fortjeneste, at han har fremdraget nyt samtidigt materiale, først og fremmest Moltkes korrespondance, og at han har søgt at udfylde de mange lakuner, der uundgåeligt er, når der forsøges i illegalt arbejde, ved hjælp af interviews og beretninger. Listen over dem, han har været i forbindelse med, rummer 223 navne!

Af speciel dansk interesse er det, at Roon nævner, at Moltke på vej til Oslo den 1. oktober 1943 gjorde holdt i København for at advare om jødeaktionen (s. 338). Episoden er kendt fra Leni Yahils bog, men hos Roon får vi også navne på Moltkes danske kontakter.

AAGE TROMMER

ERNST-OTTO CZEMPIEL: Das amerikanische Sicherheitssystem 1945-1949. Studie zur Aussenpolitik der bürgerlichen Gesellschaft. Beiträge zur auswärtigen und internationalen Politik, herausgegeben von Richard Löwenthal und Gilbert Ziebura. Band 1. Berlin, Walter de Gruyter & Co., 1966. xix + 442 s. DM 64.-.

Der er næppe tvivl om, at tiden fra 1945 til 1949 hører til de mest kontroversielle og komplicerede perioder i amerikansk udenrigspolitik. Det voksende modsætningsforhold mellem USA og Sovjetunionen har præget fortolkningen af amerikansk udenrigspolitik i disse kritiske år stærkt, uagtet at karakteren og omfanget